

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ
UZUN TEZİ

“BAŞKALAŞAN ZAMANDA, SOYLU DURUŞLAR”

- GÜÇ, BAĞLILIK VE ÇÖKÜŞ -

Kılavuz Öğretmen: Havva Reyhan

Öğrencinin Adı: Bartu

Öğrencinin Soyadı: Atabek

Diploma Numarası: D11290088

Ödevin Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma Sorusu: Yaşar Kemal’in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* eseri ile Lampedusa’nın *Leopar* adlı yapıtındaki odak figürlerin, siyasal ve kültürel değişimler karşısındaki duygu durumları; soyluluk- geleneklere bağlılık- çöküş bağıntısında nasıl değerlendirilebilir?

ÖZ (ABSTRACT)

Çalışma, Ulusal Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Yazını dersi çerçevesinde bitirme tezi olarak hazırlanmıştır. Tezde, Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve Giuseppe Tomasi Di Lampedusa'nın *Leopar* adlı yapıtları siyasal ve kültürel değişimler açısından, soyluluk, geleneklere bağlılık ve çöküş bağlamında karşılaştırma yoluyla ele alınmıştır.

Tezin giriş bölümünde "soyluluk" kavramının anlamından yola çıkılarak "soylu sınıflar"ın doğuşu ve bu kavramın kimlere verildiği ve "soylu" kişilerin belirleyici özellikleri değerlendirilmiştir. Burada; soyluluk ve soylu sınıflar hakkında bilgi vermek adına hem aristokrasi hem de feodal sisteme ilişkin tanımlamalar yapılmış ve bu sitemlerin işleyişlerine değinilmiştir. Ayrıca, farklı toplumlarda soyluluğun (örneğin Türk toplumunda ağalık düzeni) doğrudan eğitimle ilgili olmadan, yalnızca toprak ve maddî güce ilişkin olarak belirlendiği gösterilmiştir. Sonrasında araştırmaya konu olan eserler kurgusal anlamda kısaca tanıtılmıştır. Bu bağlamda; araştırma konusunda yer alan iki soylu figür olan Derviş Ağa ve Sicilya Prensi Salina güç, geleneklere bağlılıkları ve çöküşleri bağlamında kısaca değerlendirilmiştir.

Gelişme bölümünde; giriş bölümünde değinilen kavramlar, araştırmaya konu eserler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu noktada, üç ana hat belirlenmiştir. Bunlar, -alt dalları hariç- yapıtlarda öne çıkan (ölüm, çaresizlik, hüznün, korku, değişim, çöküş gibi) temaların "siyasal ve kültürel yapıdaki değişimler" bakımından incelenmesi ve odak figürlerin değişen değerler, gelenekler karşısındaki duygu durumları olarak bölümlenmiştir. Bu bölümde eserler; toplumdaki güç sahipleri, kabullenme boyutu ve ölüm olgusuna bakış gibi alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; her iki eserde söz konusu ögelerle verilmek istenen iletiler birer tezde toplanarak değerlendirilmiş ve karşılaştırılarak yapıtların birbirleri ile olan benzerlikleri ve farklılıklarına değinilmiş ve nedenleri ile sonuçları yansıtılmıştır. Araştırma süresince bilimsel çalışma yöntemleri uygulanmaya çalışılmış, sentezlenen bilgilerin tarafsız gözle değerlendirilmesinin ardından, çalışmada yararlanılan birincil ve ikincil kaynaklar “kaynakça” bölümünde belirtilmiştir.

Kelime sayısı: 266

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ

- 1.1. Soyluluk Kavramı (Kral, Prens, Ağa, Devlet Bakanı... Kimler Soylu Kabul Edilir?4
- 1.2. Derviş Ağa ya da Sicilya Prensi Salina (Güç, Geleneklere Bağlılık ve Çöküş Bağlamında Genel Değerlendirmeler)5

2. GELİŞME

2. 1. Siyasal Yapı ve Siyasal Yapılardaki Değişimler7
2. 1. A. Siyasal Yapı ve Siyasal Yapılardaki Değişimler7
2. 1. B. Siyasal Yapıdaki Değişimler ve Toplumdaki Güç Sahipleri11
2. 2. Kültürel Yapı ve Kültürel Yapıdaki Değişimler12
2. 3. Değişen Değerler, Gelenekler ve Duygu Durumları16
2. 3.A. Yiten Değerler16
- 2.3. B. Çöküş18
- 2.3. B. i. Çöküşü Karşılıyış (Korku mu, Hüzün mü Baskın?).....18
- 2.3. B. ii. Ölüm Olgusuna Bakış (Boyun Eğiş mi Kaçış mı Baskın?).....19
2. 3. B. iii. Bağımlılıklar ve Varoluşa Etkisi20

3. SONUÇ.....21

4. KAYNAKÇA.....23

Araştırma Konusu: *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ile *Leopar* adlı yapıtlardaki odak figürlerin, siyasal ve kültürel değişimler karşısındaki duygu durumlarının; soyluluk- geleneklere bağlılık- çöküş bağıntısında değerlendirilmesi.

1. GİRİŞ

1.1 Soyluluk Kavramı

Tarih çağları boyunca toplumlar kendi sosyo-kültürel ortamları çerçevesinde çeşitli sınıf kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bireylerin geri kalan toplumdaki farklı olma, ‘daha iyi olma’ çabası sonucunda ‘soyluluk’ kavramı ortaya çıkmıştır. Kelime anlamı ‘toplumda belirli ayrıcalıklara sahip olan bireyler’ anlamına gelse de belirli dönemlerde bu tanım değişkenlik göstermiştir. 17. yüzyıl Avrupa’sında bu kavram “seçkin ve “zengin aile” anlamında kullanılmasına 19. yüzyıl Orta Doğu’sunda bu kavram kültürel yetenekler ve geleneklere bağlı kesim olarak ifade edilir. Ağalık, krallık, Burjuvazi, Aristokrasi gibi üst/soylu/güçlü kabul edilen sınıflara yönelik kavramlar nasıl tanımlanır. Aristokrasi, Burjuvazi; feodalitenin çökmesi itibarı ile ortaya çıkan sınıflar...

Bu noktada “Sınıflı bir toplum yapısında soyluluk güç, para ve eğitim bağlamında nasıl anlam kazanır?” sorusu yanıtlanmalıdır. Soyluluk, yapısı gereği her daim toplumun geri kalanından daha üstün olmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle düşük sınıfların sahip olamayacakları; olsalar bile asla soylular kadar olamayacağı bağlamlarda yükselmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamları; güç, para ve eğitim başlıkları altında toplamak mümkündür. Soylu kesim yüzyıllar boyunca buldukları bölgeleri yönetmiş ve mutlak hâkimiyete sahip olmuştur. Bu nedenle, sahip oldukları güç bakımından karşılarında toplumun alt sınıflarından bir kesimin bulunması olanaksızdır. Fransız Devriminin ardından yükselen burjuvazi sınıfı; parayı elinde tutmayı başararak soylu kesime girmeye hak kazanmıştır. Eğitim bağlamında gösterilebilecek en kuvvetli örneklerden birisi Osmanlı Hanedanı’dır. Tahtın varisi olan Şehzadeleri doğumdan itibaren zorlu bir yolculuk bekler. Hem fiziksel hem de zihinsel açıdan kuvvetli olmak

zorunda olan Şehzadeler dünya üzerindeki en iyi eğitimi alarak devam ettirecekleri hanedana yakışır bir varis olmak zorundadırlar.

Soylular, toplumun diğer kesimleri ile ilişkileri bağlamında toplumun hangi özelliklerinin yansıtıcısı olabilecekleri de bir diğer önemli noktadır. Soylu kesim, kendini toplumdan farklılaştırmayı amaç edinse de onlardan tam anlamıyla kopmayı başaramamışlardır. Her ne kadar aralarında kalın bir duvar olsa da birbirleriyle çeşitli yollarla etkileşimde bulunmak durumundadırlar. Örneğin; Ağalar veya Derebeyleri bünyesinde çalıştırdıkları serf kesimi korumak ve kollamak ve barındırmakla yükümlüdür. Bunların karşılığında ise onların iş gücüne ve de sadakatlerine sahip olmuşlardır. Bu mutualist ilişki nedeniyle, bu iki zıt kutup ister istemez birbirleriyle etkileşim içinde bulunmak durumundadırlar. Etkileşimde bulunulan zamanlar her ne kadar tek yönlü olarak düşünülmemekte olsa dahi gerçekte iki taraf da birbirlerinden etkilenmiştir. Bunun en belirgin örnekleri Ağa kesiminin haraç zamanlarında köylülerin yanına gelerek onlarla beraber geçirdiği bir kaç günde onlar gibi konuşması, onlar gibi yemek yemesi, onlar ile aynı standartlarda yaşamasıdır ve bunu yaşarken de mutluluk içinde zevk almasıdır.

1.2. Derviş Ağa ya da Sicilya Prensi Salina

Lampedusa'nın "*Leopar*" adlı yapıtı 17. yüzyıl Sicilya'sında geçen Bourbon Prensi Fabrizio Salina'nın yükselen Fransız Devrimi karşısında siyasal ve ekonomik önemini yitirmiş ailesinin yıkılış öyküsüdür. Toplumdan bağımsız bir biçimde kendi hayat tarzlarını sürdüren Prens ve Ailesi, İtalya'nın bir iç savaş içerisinde olmasına rağmen bunu umursamadan yaşamlarına devam etmektedirler. Bu umursamazlığın boyutu o kadar fazladır ki Prens'in kendi öz yeğeni Tancredi'nin ihtilal kuvvetlerinde olmasının bile bir önemi yoktur. Prens Salina başta olmak üzere, Tancredi ve Peder Pirrone'den oluşan bu üçlü "ölüm,

gücünü/konumunu/yaşam kalitesini kaybetme korkusunu ve çıkar ilişkilerini” kendi yaşam öyküleri üzerinden yansıtacaklardır.

Yaşar Kemal’in “*Demirciler Çarşısı Cinayeti*” ise ne zaman ve nasıl başladığı bilinmeyen asırlardır süren bir kan davasının Akçasaz’ı ve bütün Çukurova’yı etkileyecek olan köklü değişikliklere neden olarak “ağaların” kontrolünde olan feodal sistemin çökmesidir. “*Akçasaz’ın Ağaları tarihle, zamanla, düzenle hesaplaşmanın hikâyesidir. Ağalar çökerken yanı başlarında yeni bir tarih yazılır, değişim kaçınılmazdır. Güçlüler dövüşürken doğa da ses verir.*”¹

Sarıoğullarından Derviş Bey ile Akyollu Mustafa Bey arasındaki kanlı rekabet süresince her iki tarafın da vermiş olduğu kayıplar göz önüne alındığında bir zamanların feodal kralları olan bu ağaların; ailelerini, miraslarını, topraklarını ve himayesindekileri teker teker kaybedilmekte oldukları görülür. Bu durum, figürlerde ölüm korkusuna neden olmuş ve bu korku beraberinde güven ve ihanet kaygılarını getirmiş ve töre cinayetlerinin temeli hâline gelmiştir.

İki eserde de ana izleklerden biri hâline gelmiş olan soyluluğu *Leopar* adlı yapıt, “Aristokrasi” adı altında, *Demirciler Çarşısı Cinayeti* adlı yapıtsa feodalitenin bir türü olan “Ağalık” statüsü altında ele almıştır. Bu statülerin getirmiş olduğu sorumluluklar bağlamında iki taraf da kendi gelenek ve kültürlerine bağlı kalmak zorunda kalmışlar ve kültürlerinin en önemli temsilcileri olarak onlarla yaşamak, onları uygulamak zorunda bırakılmışlardır. Ancak gelişen toplumun eski geleneklere olan bakışı beklenildiği üzere olumsuz niteliktedir ve de bunun sonucunda çöküş kaçınılmazdır. Soyluluğun getirmiş olduğu geleneklere bağlılık zorunluluğu/ihtiyacı bu sınıfların yok olmasına neden olan temel etmen olarak yer almıştır.

¹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, Kapak)

2. GELİŞME

2.1. Siyasal Yapı ve Siyasal Yapıdaki Değişimler

2. 1. a. Siyasal Yapı ve Siyasal Yapılardaki Değişimler

Demirciler Çarşısı Cinayeti adlı eser ile *Leopar* adlı yapıtın birbirleriyle olan ilişkilerinin temelinde, siyasal yapılanma ve bu iki yapılanmanın değişimi bulunmaktadır. “Ağalık” ve “krallık” adı altında olan bu iki monarşik yapılaşma 16. yüzyılda ortaçağda krallıkların kurulmasıyla temellerini atmış, 17. ve 18. yüzyıl süresince gelişimini tamamlayarak kendini sosyal statünün en üstüne yerleştirmeyi başararak “soylu” adı verilen sınıfı oluşturmuştur. Bu sınıf da kendi içinde dallanarak gerek bireylerin sahip olduğu toprak zenginlik ölçütü olarak gerekse altın, mücevher gibi değerli kaynaklar zenginliği temsil ederekten; bu kaynakların miktarı çerçevesinde dallanarak ‘statülere’ ayrılmış böylelikle de “unvan” denilen kavramlar ortaya çıkmıştır. Bireylerin sahip oldukları maddî kaynaklar doğrultusunda elinde bulundurduğu unvan sayısı, dolaylı olarak da sahip olduğu güç boyutu birbirleriyle doğru orantılı bir ilişki içindedir: *“Aşiretler artık sazlardan, kamışlardan, çalılardan evler yapıp köyler kurmuşlar, toprağı sürmeyi öğrenmişler, yerli olmanın, bu toprağa bağlı olmanın tadına varmışlardı.”*²

Feodalite, yani ‘Derebeylik’, sadece belirli bir toprağı değil aynı zamanda o toprak üzerinde yaşayan köylüleri de tek bir kimsenin malı sayan ortaçağ anlayışına ve yönetimine verilen isimdir. Bu sistem, Avrupa da sanayi devrimine kadar tam olarak hiç bitmemiştir; Türkiye

² (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 104)

topraklarında ise cumhuriyetle birlikte bir anda kapitalist bir yapının oluşması ise oldukça hızlı olmuştur.

“Kaymakam: Bizim hükümetimiz her şeye kadirdir. Bir günde yok ederiz istersek bütün bu gerici Beyleri... Alırım bir bölük candarma, alırım bir sabah erken yanıma, düşerim Anadolu’ya, köy köy dolaşım bir bölük candarmayla bütün bu beyleri toplar boşaltırım bir kasabayı doldururum içine, kasabanın kapısına da dikerim üç nöbetçi tamam! Bunlar bu yeni gencecik Cumhuriyetimizle başa çıkamazlar. Bu bir iki derebeyi kalıntısı nedir ki karşımızda...”³

Kapitalizm; özel mülkiyetin, üretim araçlarının büyük bölümüne sahip olduğu ve işlettiği; yatırım, gelir dağılımı, üretim, mal ve hizmet fiyatlarının arz ve talebin bulunduğu piyasa ekonomisi tarafından belirlendiği sosyal ve ekonomik sistemdir. Yani feodalitenin tam tersi olan bir yapılaşmadır. Kapitalizm sadece Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde görülmemekle beraber aynı zamanda aristokrasini merkezlerinden biri sayılabilecek olan İtalya’da da etkisini göstererek feodal düzenin yok olmasına neden olmuştur. Kapitalizmi feodaliteden farklı kılan belki de en büyük etmenlerden biri olan özel mülkiyet kavramıdır. Toplumdaki sıradan bireylerinde derebeylerinden, soyluların malı olmaksızın kendi özel mülkiyet kavramına sahip olmaları onları feodal sistemin adaletsizliğine karşı kıskırtmıştır. Fransız Devrimi ile başlayan bu kıvılcım büyük bir yangın gibi tüm Avrupa’yı etkilemiştir.

“Oy sandıkları kapandıktan ve sayımcılar işe başladıktan sonra, akşam geç vakit, belediye binasının balkon kapıları ardına kadar açıldı... Don Calogero belirdi ve karanlıkta göremediği halka Donnafugata halk oylamasının sonuçlarını okudu:

³ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 126)

Seçmen sayısı: 515

Oy verenler: 512

Evet: 512

Hayır: 0”⁴

Siyasal yapılar ortaya çıktıkları andan itibaren bu yapılanma içinde çeşitli ilişki türleri oluşmaya başlar. Bu ilişkiler sınıflar arasında olabileceği gibi aynı zamanda belirli bir sınıfın içinde de olabilir. Buna ek olarak bireyler arasındaki bu ilişkiler olumlu veya olumsuz olabilir. Ekonomik yapılanma üstüne kurulmuş toplumlarda bireyler açısından en önemli varlık maddiyattır. Bu nedenden dolayı taraflar arasında kurulan bu ilişkiye “çıkar ilişkisi” adı verilir. Çıkar ilişkileri bulunduğu toplumun yapısına göre farklılık gösterebilir. Örneğin; maddiyatçı bir toplum için bu ilişkilerin temelinde ‘para, toprak, mal’ yatmasına karşın bazı toplumlarda ise ‘hizmete karşılığında verilen temel haklar’ çerçevesindedir. Aristokrasinin yaygın olduğu Avrupa krallıklarında maddiyat üzerine kurulan ilişki ağır basmakta olsa da bu çıkar ilişkisinin diğer boyutu *Leopar*’da açıkça yansıtılmıştır.

“... gerçek şudur ki Donn Calogero hem çok zengindir, hem de sözü geçer; hasistir de (kızı okuldayken, karısıyla ikisi, bir tane yağda yumurtayı paylaşırlardı) ama gerektiğinde harcamasını da bilir. Dünyada harcanan her kuruş birinin cebine indiğinden de şimdilerde bir sürü insan ona bağımlı; sonra, doğruya doğru, dost oldu mu da tam dosttur hani; topraklarını birkaç köylüye çok zor koşullarla kiralar ve zavallıların canları çıkar ödeyinceye kadar...”⁵

⁴ (Leopar, 83,84)

⁵ (Leopar, 88)

Çıkar ilişkileri sadece Avrupa toplumlarıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda feodal sistemin hüküm sürdüğü Anadolu topraklarında da görülmektedir. Aristokrasiden farklı olarak burada bulunan çıkar ilişkileri soylu gruplar arasında ve de soylu kesim ile halk arasında olarak gruplandırıldığında, bu ilişkilerin seviyeleri arasında büyük farklılıklar olduğu belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Soylu gruplar arasındaki çıkar ilişkilerinin kaynağında ‘rekabet’ ve ‘hırs’ duygularından oluşan güç savaşlarıdır. Güç savaşlarındaki temel amaç karşı tarafı ezmek hatta yok etmek olduğundan dolayı soylu gruplar birbirlerinin sonunu getirecek ilişkiler yürütmüşlerdir.

“ ‘Fırsat bu fırsat Ağa,’ dedi Cafer Özpolat. ‘Bu işten kurtulmak için yine çok paraya ihtiyacı olacak Dervişin... Çok paraya... Biz de bu cinayeti kurcalayacağız, ardını bırakmayacağız. Derviş çok tarla satmak zorunda kalacak. Sen hemen ona gitmelisin. Sana verir. Seni takdir ediyor ve seviyor o.’”⁶

Birbirlerini yokluğa götüren bu ilişkinin yanı sıra ağalar ve onların altında çalıştırdıkları köylüler arasındaki ilişkiler diğerlerinin aksine daha onurlu ve iyimser nitelikler taşır. “‘Sana söz Bey” dedi, “Murtaza Bey’i öldürmeden bu çiftliğe gelmeyeceğim, avradımın yatağına girmeyeceğim.”⁷ Yönetilen kısmın yöneticilere olan bağlılıkları göz önünde bulundurulduğunda bu bağlılığın geri dönerek karşılığının verildiğini söylemek mümkündür. “‘Ne ise al şunları... Mademki bu çiftliğe ayak basmayacaksın sana bunlar gerek olur...’ Derviş Bey ona bir deste para uzattı.”⁸ İki birey arasında bulunan seviye ve kültür farkına

⁶ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 408)

⁷ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 57)

⁸ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 54)

rağmen bu ilişki son derece onurludur. *“Ben ölürüm de almama bu parayı. Murtaza Bey ölmeden ben de hiçbir paraya el sürmeyeceğim.”*⁹

Siyasal yapılar ele alındığında; soylu grupların aralarındaki güç çatışmalarında önemli konumlardan birisinin sahibi devlettir. Bir tarafın ya da kesimin devlet tarafından desteklenmesi bu savaştaki bütün taşları değiştirebilir. Devlet de kendi çıkarlarına göre hareket eden bir siyasal oluşum olduğundan dolayı, kendisi için en karlı olan tarafın arkasında olmayı seçmiştir. Bu durumda da aristokrasi veya feodalite gibi oluşumların karşısında yer almış ve de bu yapılara karşı olanları desteklemiştir. *“Valimiz de soylu bir kişi. Soylular valiliği istemezler ama ne yapsın Valimiz, devir değişip iş Cumhuriyet’e dönünce o da ister istemez Valiliğe düşüvermiş fıkara.”*¹⁰ *“Bunlar vahşi. Bunlar hasta, deli. Yalnız bilsinler ki, ne kadar canavar olurlarsa olsunlar Hükümetimiz bu canavar Derebeylerinin tepesine balyoz gibi iner.”*¹¹

2.1.b Siyasal Yapıdaki Değişimler ve Toplumdaki Güç Sahipleri

Toplum genelini kontrol etmeyi başarmış, onlar üstünde söz sahibi olan bireylere “toplumdaki güç sahipleri” denir. Siyasal yapıda yaşanan değişimler doğal olarak toplum yapısını da etkilemiştir. Bu nedenden dolayı toplumdaki güç dengeleri değişmiştir. Fransız devriminin temelinde bulunan ‘feodalite, aristokrasi karşıtı’ düşüncenin Avrupa üzerine yaygınlaşarak toplumdaki güç dengelerini değiştirmesi ve böylelikle de ‘kapitalist’ düzenin temellerinin atılması sonucunda aristokrasiye bağlı kesim elinde bulunduğu gücü yitirirken öte yandan yeni düzenin arkasında olanlar kontrol kazanarak güç sahipleri hâline gelmişlerdir.

⁹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 57)

¹⁰ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 186)

¹¹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 192)

“... yarasa gibi tüm kasabayı dolandı; her geçtiği yerde de arkadan geleceklere yol açmak için gizli gruplar oluşturdu. ...tırmanmaya başladığı yolun başında henüz! Bir kaç aya kalmaz Torino 'da temsilci olur ve bir iki yıl içinde kilisenin malları satışa çıktığında da, Marca ve Masciddàro yurtluklarını yok pahasına kapatıp ilin en varlıklı adamı olup çıkar.”¹²

Kapitalizm'in feodal ve aristokrat sistemin yerini devralması sonucunda güç dengelerinin değişmesinin temel nedenlerinden birisi; ekonomik yapılanmanın toprak yerine para ve sanayileşmeye kaymasıdır. Durum böyle olunca feodal sistemde hüküm süren ağaların çoğu da sahip oldukları güçlerini kaybetmek zorunda bırakılmışlardır.

“Biz derebeyliğinin kökünü kazıdık. Şu geniş toprakların üstüne oturmuşlar, bütün güçlerini yitirmiş kişilerdir. Topraklarını da kaybedeceklerdir. Bizim milletimiz, Hükümetimiz yolunu çizmiştir. Biz Avrupa'nın hizasına kadar çıkmaya imanlı kararımızı vermişiz.”¹³

2. 2. Kültürel Yapı ve Kültürel Yapıdaki Değişimler

Her birey buldukları toplumun izlerini yansıtmakla yükümlüdür. Yılların ve de nesillerin getirmiş olduğu birikimler toplumda “kültür” adı altında toplanarak zaman içinde gelenekleşir. Toplumda yaşayan herkes kültürünü temsil etmekle yükümlü olsa da bu toplulukların başında olan bireyler; gerek krallar gerek ise ağalar, çevrelerine yol gösterici ve yönlendirici olmak zorunda kalmışlardır. Başlangıçta kültüre, geleneklere bağlılık yol

¹² (Leopar, 89)

¹³ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 246)

göstermek için kullanılan bir davranış olmuş olsa da zamanla bu düşünce ahlaki değerini kaybetmiş ve yozlaşarak amacından saptırılmıştır.

Demirciler Çarşısı Cinayeti'nde bu yozlaşma "töre cinayetleri" üzerinden işlenmiştir. Yapıtın ana figürleri olan Derviş Bey ile Mustafa Bey her ne kadar iyi eğitim almış, "İstanbul yüzü görmüş" bireyler olsa da bu töre için hiçbir anlam teşkil etmez. Çünkü *töre* demek, insan demektir. Baskı demektir. Boyun eğmek, öldürmek demektir. "*Ölüm zor. Yeter gayrı. Allah'ın verdiği canı kul almasın. Kulun her bir şeyde hakkı var. Can almakta hakkı yok.*"¹⁴

Değişen zamana karşı kan davası gibi töre gerekliliklerine olan bakış açısı ne yazık ki sadece yenilikçi nesli benimseyen bireylerde değişime uğramıştır, bunlara ağaların çocukları da dâhil olmak üzere. Ancak koşullar ne olursa olsun geleneklerine, törelerine canlarıyla bağlı olan eski nesil bunun uğruna savaşmaya ve de ölmeye devam etmiştir.

*"Derviş derim. O da beni kurşunla öldür, der... Hay hay Derviş Bey efendimiz, derim, seni kurşunla öldüreceğim. Bütün Akyollu kanı ona kurban olsun. O ölecek..."*¹⁵

Töre cinayetleri ve kan davasının yerine gelmesi Ağaların en önemli önceliği olmasına karşın harcanan onca yıllar süresince kültürel yapı değişime uğramış, el değiştirmiştir. Toplumun baskısına dayanamayıp onu kabul etmek zorunda kalmış olan yeni nesil bu yozlaşmış toplumun arasında geleceğini güvenceye almak için, ailelerinin miraslarını feda etmek zorunda kalmışlardır.

¹⁴ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 190)

¹⁵ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 138)

“Mehmet Ali: ‘Başka hiçbir çarem yok. Ya bu böyle olacak, ya da batacağız baba. (...)Bundan böyle karasabanla, atla, öküzle çiftçilik olmaz. Bundan sonra yarıcı olmaz. Bundan sonra... Bir traktör bin insandır. Bir biçerdöver on bin...’”¹⁶

Mustafa Bey: “Ama oğlum bunlar bizim adamlarımız, (...) etle kemik gibi bunlarla bileyiz. Nereye giderler, ne yaparlar bunlar? Sonra oğlum, bu topraklar bizim olduğu kadar onların da...”¹⁷

Yapıttaki yozlaşmış ve kültürel değişimleri kabullenmiş bu yeni nesil, kapitalist düzen basamaklarında ilerleyen Avrupa’da da görülmektedir. *Leopar* da tıpkı *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ’nde olduğu gibi bu çelişkiyi aile bireylerinden yola çıkarak ele almıştır. Prens Salina ve yeğeni Tancredi arasındaki bu zıtlaşma her ne kadar göze çarpıcı bir şekilde belirgin olsa da hiç bir zaman Prens tarafından yargılanmamıştır.

“Prens bu kızını severdi, ama Tancredi’yi daha çok severdi. (...) dünya anlayışı, o Tanrı vergisi kurnazlığı, bütün bunlar Don Fabrizio’yu eğlendiriyordu. Tancredi’nin parlak bir geleceği olduğuna inanıyordu. Kılık değiştirerek yeni politik düzene karşı bir saldırıya geçecek soylu ordusunun sancaktarı olabilirdi.”¹⁸

Değişim boyutları ilerledikçe sınıflar arası ve sınıflar içi çatışmalar da farklı bir boyut almaya başlamıştır. Bir zamanlar toplumda söz sahibi olmuş krallar, prensler, ağalar zaman içerisinde kendinden alt seviyelerdeki sınıflara hesap verecek duruma gelmişlerdir. Değişen güç dengeleri kapsamında yeniliklere açık olan ‘ezilen’ toplum onları ‘ezen’ üstleriyle çatışma içerisine girmiştir. Üst sınıf zaten kendi iç meseleleriyle zayıflamışken bu başkaldırı birçok

¹⁶ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 275)

¹⁷ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 275)

¹⁸ (Leopar, 54)

soylu sınıfa en ağır darbeyi vurarak savunmasız halde bırakmış ve çöküşlerine sebebiyet vermiştir.

“Her yıl kuruyan Akçasaz’a köylüler, ağalar üşüştüler. Köylüler Akçasaz’dan tarla kazandılar, ama kazandıkları tarlalar ellerinde kalmadı, çeltikçi yeni yetme Ağalara kaptırdılar. Akçasaz bir dönüm toprağı olmayan nice adamları büyük çiftlik sahibi etti, zengin, milyoner etti. Fabrika sahibi etti.”¹⁹

Değişimler herkes için zorlu bir süreçtir. Bazıları değişimleri kabullendiğinden bu geçiş daha yumuşak olur. Ancak, değişimi kabul etmeyenler için bu süreç boyunca direndikleri her an için sahip oldukları maddi veya manevi bağlarını kaybederler. Geleneklere bağlanma her ne kadar tutucu bir davranış olsa da kültürel yapının değişmesi ve dolaylı olarak toplum yapısının değişmesi sonucunda ortaya yeni bir kültür ve o kültüre ait gelenekler ortaya çıkar. Bu adaptasyonun sağlanamaması toplumda ayrılmalara sebep olacağı gibi aynı zamanda yeni bir ‘doğal seleksiyon’²⁰ oluşmasına neden olur.

“Akçasaz bir çanak bal, Ağalar, köylüler balarısı, sinek... Dört bir yönden saldırmışlar Akçasaz’a... Talana ha talana... Talana ha talana... Altta kalanın canı çıksın. Gücü, gücü yetene...”²¹

Sonu yaklaşan aristokrasinin son temsilcilerinden olan Sicilya Prensi Salina için de durum pek farklı değildir. O da bu değişimi kabullenmiş ancak derebeylerinin yaptıklarının aksine bununla savaşmamış, karşı çıkmamıştır. Çünkü karşısındaki değişimin kaçınılmaz olduğu

¹⁹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 128,129)

²⁰ Doğal seleksiyon, içinde bulunduğu doğal şartlara uygun olan güçlü canlıların hayatta kalması

²¹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 331)

bilincindedir aynı zamanda da kendi idealleri çerçevesinde hareket etmektedir. *“Biz de olmasak, Cumhuriyeti getirirler başımıza. Her şeyin olduğu gibi kalmasını istiyorsak, her şeyi değiştirmeliyiz.”*²²

2. 3. Değişen Değerler, Gelenekler ve Duygu Durumları

2. 3. A. Yiten Değerler

Bir toplum, belirli temeller üstünde kuruludur. Siyasal bir yapılanmaya sahiptir ve kendine ait kültürel değerler içerisinde hareket eder. Bu yapılardan birinin çökmesi veya değişime uğraması sistemdeki bütün temelleri etkiler tıpkı domino taşlarının birer birer çökmesi gibi bu değerler de onların yerine geçecek olan yeni anlayışlar tarafından yıkılırlar. Siyasal yapıda yaşanan değişimler beraberinde kültürel yapıdaki değişimleri getirmiştir ve bu sistem bu şekilde devam ederekten toplumdaki ahlaksal değerlerin değişimine kadar ilerlemiştir.

Ahlâkî değerlerin değişimini yansıtan figürlerin her ne kadar değişim yanlısı tarafta olduğu savunulsa da bu ifade tam olarak doğru değildir. Etik değerlerin değişmesi siyasal ve kültürel yapıdaki değişimlere bağlı olsa da ahlaksal değerlerin ‘yitimi’ soyluların yani siyasal ve kültürel yapıyı gözetenlerin kendilerini kültürel değerlerine hayatları pahasına adayarak temsil ettikleri değerleri çiğnemelerinden kaynaklanır.

“Bütün bu işler olur, Akçasaz yağma edilir, topraktan mantar gibi zenginler, Ağalar, çeltikçiler türerken Derviş Bey’le Mustafa Akyollu birbirlerine düşmüşler, dünyadan habersiz kendi dünyalarına kapanmış, bir ölüm kalım savaşındaydılar. Akçasaz

²² (Leopar, 24)

taşmış, onların gırtlaklarına sarılacak hale gelmiş, onlar görmüyor, duymuyor, bilmiyorlardı."²³

Bunun en belirgin örneği, Derviş Ağa'nın Mustafa Bey'i geleneklere bağlı onurlu bir biçimde öldürme planlarının hayalini kurarak en sonunda işkenceyle öldürmesinde görülür. "*Seni yakalayacağım, sen beni nasıl öldüreceksen, seni öyle... Kulağını kesip sana yedireceğim. Seni parça parça kesip sana yedireceğim... Ta ki sen bitinceye kadar.*"²⁴

Ahlâkî değerlerin yitimi soyluları etkilemekle birlikte aynı zamanda onlarla iç içe yaşamakta olan toplumu da etkilemiştir. Bu etki toplumda 'yozlaşmaya' neden olarak toplumdaki bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek davranışlar sergilemelerine ve sonuç olarak bağlı oldukları bireylere ihanet etme 'zorunluluğunu' ortaya çıkarmıştır. Yozlaşma hem aristokraside hem de feodalitede soylu sınıfın himayesi altında bulunan bireylerin başkaldırılarında görünürken ihanet sorunsalı ve bu sorunsaldan kaynaklanan güven sorunsalı her iki yapılaşma için ayrı bakış açılarından ele alınmıştır.

Leopar'da ihanet sorunsalı Prens'in kendi ailesinden olan yeğeni Tancredi üzerinden işlenirken, Tancredi'nin devrimci kuvvetlerinde yüksek mertebeden bir subay olması ve dayısı Prens Salina'nın ailesinin çökmesi için savaşarak kendi soyuna ihanet etmesine karşın Prens, hiçbir zaman Tancredi'ye karşın güvensizlik, nefret, kızgınlık duymamıştır. Aksine onu kendi ailesinden daha önde tutarak onun iyiliği için birçok fedakârlıklarda bulunmuş; kendini kendinden alt sınıfta olanlar karşısında ezdirmiş, onurunu ve önemini kaybetmiştir.

²³ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 129)

²⁴ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 229)

Demirciler Çarşısı Cinayeti'nde ise ihanet ve güven sorunsalı feodal sistem altında hüküm süren Ağaların himayesinde hizmet eden halk tarafından işlenmiştir. Kendilerini iki derebeyinin nedensiz yere süren bir kan davası uğruna feda eden bu 'fukara' insanlar Ağalar'ın onların çıkarları için kötü olduğunun farkına varmış, bunun sonucunda da ya taraf değiştirerek ya da onlara karşı durarak onlara ihanet emişlerdir. Bu ihanetler sonucunda ise Ağalar yanlarında bulunan 'sadık kullarını' kaybetmiş ve başıboş, savunmasız bir şekilde yok olmaya terk edilmişleridir.

2. 3. B. Çöküş

2. 3. B. i. Çöküşü Karşılama

Değişimden kaçılmayacağı gibi karşı konulamayacağını da anlayan Prens Salina ve Derviş Bey sahip oldukları her şeyin ellerinden alınacaklarının farkına varmışlardır, çöküşlerini beklemektedirler. İki birey içinde hissettikleri duygularda korkunun öne çıkması beklenirken bunun aksine hüznün ve çaresizlik ağır basmıştır. Takıntılı derecede bağlı oldukları geleneklerinden kopamayışları çaresizlik içinde, hüznü çöküşlerine seyirci kalmak zorunda bırakmıştır. *"Yalnızdı, sal üstünde başıboş sürüklenen bir kazazede gibi, karşı konulmaz bir akıntıya kapılmış gidiyordu."*²⁵ Hayatları pahalarına takıntılı oldukları gelenek anlayışları, bundan kopmayışları karşılıklarına gelen fırsatları da elinden almıştır. *"Dinlemediler beni. (...) Olan oldu işte. İki soy da tükendi bitti. Bitsinler, bitsinler, bitsinler ama yazık değil mi? Vah Derviş Bey!"*²⁶

Nüfuzunu, gücünü, konumunu, yaşam kalitesini yitirme korkusu her ne kadar soylu kesim tarafından sahip olunması gereken bir nitelik olması, bu nedenden dolayı da bireylerde korku

²⁵ (Leopar, 184)

²⁶ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 252)

duygusunun baskın çıkması beklenirken bireylerde bu korkunun yerine hüznün görülmektedir. Bunun başlıca nedeni artık bu değişimin, çöküşün kabullenilmesidir.

Korkuların yerini kabullenildiği zaman, hüznün yer alır. En büyük korkulardan birisi kaybetme korkusu olduğundan dolayı bu durum kabullenildiğinde yerine hüznün gelerek, çaresizlik ortaya çıkar. Bunun sonucunda da çöküş kaçınılmaz bir hal alır. Duyular korkulardan ikincisi ise ölüm korkusu ve ölüm olgusudur.

2. 3. B. ii. Ölüm Olgusuna Bakış

Ölüm, öldürme, öldürülme kavramı toplumda sınıf gözetmeksizin her bireyin sahip olduğu ve de yaşayacağı bir kavramdır. Buna rağmen ölüme duyulan korku karşısında bireyler bu olguyu kabullenme veya bu olgudan kaçmayı seçebilirler. Geleneklerini, soyluluklarını uygulamak, devam ettirmek pahasına bu olguyla yüzleşmeyi seçen soylular, her şey yaşandıktan sonra, çöküşü, yok olmayı kabullendikten sonra en sonunda ölümü de kabullenmişlerdir. Hâlbuki daha henüz her şeyin yeni başladığı günlerde içlerini tıpkı bir zehir gibi kaplayan ölüm korkusu onları esir almıştır: *“Ona ölümden korkmamayı, ölüm karşısında yiğitçe durmayı öğretiyorlardı ama korku hepsinden üstün geliyor, günler, yıllar geçtikçe önündeki karanlık duvarı yoğunlaşıyordu.”*²⁷ Ölüm korkusu bireylerin içinde hükmettiği süre zarfında bireylerde çeşitli duyguların canlanmasına yol açar. Bu duygulardan birisi ise yaşamın ve hayatın anlamsızlığıdır. *“Bir süre ölümler dünyasında dolaştı. Onun için her baktığı şey ölüydü. İnsanlar, hayvanlar, otlar, ağaçlar, böcekler, her şey, her şey ölüydü. Her şeye, her güzel şeye, her çirkin şeye, her canlıya acıyarak bakıyordu.”*²⁸

²⁷ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 112)

²⁸ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 117)

Bireyler bu aşamalardan geçerken, etrafındaki dünyalarının yok olmasına tanıklı ederken en sonunda durumun farkına varırlar. Ancak, her şey için çok geç olduğundan yapılabilecek tek şey boyun eğerek, kabullenmektir. “Biliyor, diye düşündü, kertenkele de biliyor ölümü. Ölümün acısını, boşluğunu biliyor. Her kim ki, hangi canlı ki korkuyorsa o ölümü biliyor.”²⁹ Pişmanlıklar içinde geçen son anlarında bireyler artık boşa harcadıkları zamanın, insanların kıymetinin farkına varmışlardır. “*Derviş Bey dönüyor, içindeki boşluk büyüyordu. Ölümünden sonraki gibi. ‘O iyi insanlar o güzel atlara bindiler çekip gittiler.’*”³⁰

2. 3. B. iii. Bağımlılıklar ve Varoluşa Etkisi

Soyluluk, para gibi kavramlar bireylerin varoluşları üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Bir toplum sınıflara ayrıldığında her sınıfın varoluşunu etkileyen faktörler bulunur. En yüksek katmandaki soylu sınıf için doğal olarak soyluluk ve paranın önemi en fazladır. Soyluluk sadece sahip oldukları unvanlar olmayıp aynı zamanda onların kimliklerini oluşturmuşlardır. Para ise soyluların ilk önceliği olmaktansa soylu konumuna gelmek isteyen bireylerin soyluluğun sembolü olarak görmesinden dolayı soylu kesimin çöküşünde yer alanların ilk idealleri arasında bulunmaktadır.

Gelenekler bireyleri sınırlar, özellikle de geleneklere bağlı kalmak zorunda olan bireyler tarafından bu durum etkilidir. Soylular; derebeyleri ya da aristokrat olmaksızın bu nedenden dolayı büyük bir baskı altında kalmışlardır. Derviş Bey, henüz daha öğrenciyken Mustafa Bey ile olan ilk karşılaşmalarında ona son derece dostça yaklaşmıştır ve konuksever davranmıştır.

²⁹ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 224)

³⁰ (Demirciler Çarşısı Cinayeti, 572)

Onun kan davalısı olduğun öğrendiğindeyse geleneklerinin zorunluğu ve baskısı altında ona dűşman davranmak zorunda kalmıştır.

Bütün bunlara ek olarak bunca geleneğe bağlı kalmak ve onların baskısı altında yaşamanın bir bedeli olarak psikolojileri etkilenmiştir. Bu etkileniş *Leoparda Prens Salina*'nın toplumla birlikte olduğu her anda kendini göstermiştir. Geleneklere olan bu bağlılığın son olarak da alınan kararlarda etkisi bulunmaktadır. Bu kararların en önemlilerinden birisi cinayettir. Derebeyleri kan davası yüzünden törelerini uygulamak zorunda kalmışlar ve birbirlerinin, ailelerinin, himayelerindeki köylülerin mallarını hatta canlarını almak durumunda kalmışlardır. Bunların hepsinin nedeni ise bağımlılıklarının yaratmış olduğu karakterleridir.

3. SONUÇ

İki yapıtta da odak figürlerin, siyasal ve kültürel değişimler bağlamında yaşadıkları çaresizlik, hüzn ve korku gibi duygu durumları, bireylerin soylulukları gelenekleri ve çöküşleri bağlantısında değerlendirildiğinde çeşitli yargılara varılmıştır.

Soyluluk kavramı bireylerin dünyaya gelmelerinden bu yana, onlara doğuştan verilmiş olan bu 'yükümlülük' onların karakterlerini kendileri seçme şansı tanımadan onların yerine belirlemiş ve onları baskılamıştır. 'Fransız Devrimi' ve 'Cumhuriyet'in İlanı' gibi olayların ortaya çıkması soyluluk kavramında derin hasarlara sebebiyet vererek bu sistemin yıkılmasına yol açmıştır. Ancak, soyluluğun baskısı altından kurtulamayan aristokratlar ve derebeyleri de bu sistemin çökmesiyle yok olmak zorunda kalmışlardır.

Soyluluğun getirmiş olduğu zorunluluklardan birisi ise kültürü uygulamak ve yansıtmaktır. Bu nedenden dolayı buldukları kültürün bütün geleneklerine koşulsuz uymak ve uygulamak

zorunda kalmış olan derebeyleri sonuç ne olursa olsun törelerini uygulamak zorunda bırakılmışlardır. Bunun sonucunda ise ailelerini, topraklarını, halklarını kaybederek çaresizce ellerinden geri kalan her şeyin alınmasına seyirci kalmak zorunda kalmışlardır.

Yaşadıkları bu çöküş değerlendirildiğinde bireylerin duygu durumlarında büyük karmaşalar olduğu gözlemlenmiştir. En göze çarpan duygu olan ölüme olan korku başlarda son derece etkili bir biçimde bireylerin psikolojilerini etkilemiş olsa da yaşanmış olan olaylar ve olayların getirdiği değişimler çerçevesinde bu korku kabullenilmiş ve yerini hüzn almıştır.

Ele alınan soylu bireylerin yapılarında farklılıklar bulunmalarına rağmen, en önemli özellikleri olan “bağlılık” iki figürde de ortak bir izlektir. Bu, onları yeni oluşan sistemden uzaklaştırıp birbirlerine yaklaştırır. Bu durum, iki soylunun hayata bakış açıları hakkında da fikir vermektedir. Bu figürler güçlü ve mücadeleci, zorluklara karşı hayatta kalan figürler olarak yansıtılmış olsa da iç dünyaları karmakarışık ve kırılımandır. Yaşamış oldukları tüm olaylar neticesinde zayıflamış, güçlerini yitirmiş ve ölümlerle yüz yüze gelmiş olmaları figürlerin ruh hallerini yansıtır ve hayatları pahasına bağlı kalmış oldukları gelenek ve kültürleri soyluluk üzerinden değerlendirilebilir ve bunun sonucunda yaşadıkları çöküşler incelenebilir.

4. KAYNAKÇA

- 1) Kemal, Yaşar. Demirciler Çarşısı Cinayeti. Sekizinci. Basım: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- 2) Di Lampedusa, Giuseppe Tomasi. Leopard. Birinci Basım: Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- 3) TDK Büyük Türkçe Sözlük, 2005